

## תקציב המדינה (2)

### שיעור מספר 7

נושא השיעור  
תקציב מדינה

#### מטרות

1. היכרות עם מאפייני תקציב המדינה
2. העמקה במשחק פרודו

#### מושגים

- תקציב מדינה

#### רציונל השיעור למדריך

בשיעורים הקודמים נתקלו התלמידים במושג "תקציב" בניהול ההכנסות וההוצאות האישיות שלהם, בנושא תקציב המשפחתי ניהלו התלמידים את תקציב המשפחה. בשיעור זה הם פוגשים במושג "תקציב" בהקשר רחב יותר – המדינה. בשיעור זה נעסוק בשאלות כגון: מהו תקציב המדינה? כיצד הוא נקבע? אלו סדרי עדיפויות הוא משקף? מאין מגיעות הכנסות המדינה? ועוד.

#### חלק א'

סרטונים:

מהו תקציב המדינה (אנימציה-קו בשחור לבן) – כ-2 דק':  
<https://www.youtube.com/watch?v=Y74eBKwbvPA>

שר האוצר מסביר לילדים כיצד הוא מחלק את עוגת התקציב (אנימציה בצבע) – כ-3.5 דק':  
<https://www.youtube.com/watch?v=yYdoK9Vh2yE>

מאמרים אקטואליה:

תקציב המדינה לשנים 8-2017 יאושר בלילה שבין רביעי לחמישי (גלובס, 31.10.16):  
<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001158174>

הערכות בכנסת: יידרש קיצוץ נוסף של עד שני מיליארד שקל בתקציב 2017 (דה מרקר, 5.12.16):  
<http://www.themarker.com/news/1.3142356>

אי אפשר לפקח על תקציב המדינה (דה מרקר, 4.12.16)  
<http://www.themarker.com/opinion/1.3142015>

## "כלכלידע": חינוך פיננסי ערכי לחטיבות ביניים

- שאלו את התלמידים מאין מגיעות ההכנסות למדינה? מדוע, למעשה, משקיעים כה הרבה בהכנת התקציב? ומה יקרה אם כל משרד יחליט בעצמו בכמה כסף להשתמש? (יכול להיות בלאגן גדול).
- הסבירו לתלמידים כי בענייני כספים, המדינה מתנהלת בדיוק כמו בתקציב המשפחה או דמי הכיס. כמות הכסף שיש למדינה מוגבלת. הכסף של המדינה מגיע ממיסים שהאזרחים משלמים. יש סוגים רבים של מיסים, לדוגמא: מס הכנסה – חלק מהמשכורת שהאזרחים משלמים למדינה כל חודש. בעזרת הכסף הזה המדינה נותנת שירותים לאזרחים כמו: סלילת כבישים, בניית בתי ספר, הקמת צבא שיגן עלינו מהאויבים שלנו ואספקת שירותי בריאות.
- הסכום שיש למדינה מדי שנה הוא סכום גדול מאוד, אך הוא מוגבל. בתחילת כל שנה הממשלה אמורה להחליט מה לעשות בכסף בשנה הבאה. האם לכוונת בתי ספר חדשים, האם לשלם משכורת גדולה יותר למורים, האם לקנות טנקים ומטוסים לצבא, והאם לסלול כבישים חדשים – ואם כן, כמה כבישים לסלול...
- כמו במשפחה, גם המדינה יכולה להיות בגירעון (יש יותר הכנסות מהוצאות), ובמקרה זה יהיה עליה לקחת הלוואות מחו"ל (הלוואות חוץ), או מהאזרחים (הגדלת מיסים או מלוות פנים – המדינה מנפיקה אגרות חוב המשמשות כלים להשקעה עבור הציבור).

### חלק ב'

#### משחקים בתקציב המדינה

יש כמה אופציות לחלק זה:

1. משחק תפקידים כיתתי
2. אתר "איפה הכסף" < "כסף במדינה" < "להעביר את התקציב"
3. אתר **TO-BE**: פעילות 'מחלקים את העוגה'

#### אופציה 1: משחק תפקידים כיתתי

- בשלב הראשון, כדאי להתחיל בחשיפת התלמידים ל**מטרות/יעדים** של כל משרד.
- חלקו את הכיתה לקבוצות ותנו לכל קבוצה משרד ממשלתי אותו היא תייצג.
- משימת הקבוצות: ללמוד מהו תפקידו ומהן מטרותיו של המשרד אותו היא מייצגת באמצעות האתרים הבאים של משרדי הממשלה הנבחרים:

- משרד הכלכלה והתעשייה

(בסרגל למעלה: אודות) <http://economy.gov.il/About/Pages/default.aspx>

- משרד הבטחון

(בסרגל למעלה: אודות) <http://www.mod.gov.il/Pages/default.aspx>

- משרד הרווחה והשירותים החברתיים

(בסרגל למעלה: אודות) <http://www.molsa.gov.il/Pages/HomePage.aspx>

- משרד התחבורה והבטיחות בדרכים

(בסרגל למעלה: אודות) <http://he.mot.gov.il/index.php>

**"כלכלידיע": חינוך פיננסי ערכי לחטיבות ביניים**

- משרד הבריאות  
 (בסרגל למעלה: אודות) <http://www.health.gov.il/Pages/HomePage.aspx>
- משרד החינוך  
<http://edu.gov.il/owlheb/Pages/default.aspx>  
 (בסרגל משמאל: חדשות ועדכונים < תקציב משרד חינוך...)
- בשלב השני, כל קבוצה תייצג משרד בראשות שר, ותגבש את רשימת הבקשות שלה על פי נושאים. הנה רשימת המשרדים והשרים העומדים בראשם:
  - משרד הכלכלה והתעשייה שר: משה כחלון
  - משרד הביטחון שר: אביגדור ליברמן
  - משרד הרווחה והשירותים החברתיים שר: חיים כץ
  - משרד התחבורה והבטיחות בדרכים שר: ישראל כ"ץ
  - משרד הבריאות שר: יעקב ליצמן
  - משרד החינוך שר: נפתלי בנט
- בשלב השלישי, תציג כל קבוצה את רשימת הבקשות שגיבשה, ויתנהל סביבן דיון במליאה. שאלות לדוגמה להנחיית הדיון:
  - מהם השיקולים המרכזיים שהובילו כל קבוצה בגיבוש ההצעות?
  - מהם הקשיים הבולטים בהתייחסות הכוללת לכל משרד?
  - מהם הגורמים המביאים להעדפת נושא על משנהו?
 ועוד...

**אופציה 2: אתר "איפה הכסף" < "כסף במדינה" < "להעביר את התקציב"**

- כעת הציגו את דוגמת ההתמודדות בבניית תקציב המדינה:  
[http://kids.gov.il/money\\_he/budget.html](http://kids.gov.il/money_he/budget.html)  
 (ניתן להיכנס ישירות לאתר איפה הכסף < "כסף במדינה" < "להעביר את התקציב").
- ביחד עם הכיתה שחקו את המשחק ונסו להעביר את התקציב המדינה.
- במידה ובכיתה אין גישה אינטרנטית, הדגימו את עוגת התקציב וההתמודדות של שר האוצר שצריך לחלק את התקציב לכל דרישות המשרדים: משרד הביטחון, משרד הבריאות, משרד הרווחה, משרד התעשייה ומשרד החינוך.
- בחלק זה, התלמידים נכנסים לנעליו של שר האוצר ועליהם לבנות את תקציב המדינה. בפני השר מוצגות דרישות משרדי הממשלה והוא צריך לספק כמיטב יכולתו את דרישותיהם, בד בבד עם שמירה על שביעות רצון סבירה של השרים והעדר חריגה מהתקציב. על התקציב לעבור בכנסת וכן לזכות בדעת קהל אוהדת.
- הסבירו לתלמידים כי ניהול תקציב המדינה מעלה שאלות ודילמות לא פשוטות. כמה כסף יש להקצות לביטחון, לחינוך, לרפואה? מה קורה כאשר אין מספיק כסף?

## ”כלכלידע”: חינוך פיננסי ערכי לחטיבות ביניים

- כיצד מחליטים? מוצאים את האיזון הנכון בין סעיפי התקציב תוך נסיון להכניס קודם כל את האבנים הגדולות לתקציב ואז את כל השאר. ניתן להדגים סיטואציה זו באמצעות מודל המאזניים.
- הסבירו לתלמידים כי משאבים גם בטבע וגם משאבים חומריים (כסף, מזון, בע”ח, נפט וכדו’) הם משאבים מוגבלים, שעל מנת לנצלם בצורה מיטבית עלינו לתכנן את השימוש בהם.
- קבלת החלטות באי ודאות הינו מצב בסיסי בכניית תקציב מדינה. אנו נדרשים לקבל החלטות משמעותיות למרות מצב חוסר ודאות זה. משחק הפרודו מדגים באופן ברור את הצורך לקבל החלטות באווירה בה אינך יודע בודאות את התמונה הכוללת ואת המצב אצל שחקנים אחרים.

### אופציה 3: אתר TO-BE : פעילות ‘מחלקים את העוגה’

- כניסה לאתר באמצעות הקישור:  
[/http://www.to-be.co.il](http://www.to-be.co.il)
- בחירה בפעילות ‘מחלקים את העוגה’ – משחק תפקידים.

### חלק ב’ – משחקים פרודו

- הזכירו לתלמידים את כללי המשחק פרודו.
- במידה והקבוצה משחקת ברמה טובה תוכלו להוסיף להם את כלל הפרודו, תוכלו לגשת אל הקבוצה ולהסביר לה את החוקיות לאחר שתחלקו לכלל הכיתה את המשחקים.
- ניתן במהלך כל סיבוב להכריז גם על צד הקוביה הנקרא “פרודו” (ג’וקר). יש לקחת בחשבון כי הכרזת פרודו שונה מההכרזות הרגילות (כפי שהוסבר בשיעור הקודם). לדוגמא – אם מישהו הכריז 4 פעמים 5 אז השחקן הבא יכול להכריז 4 פעמים 6 או 5 פעמים כל מספר אחר או להכריז “פרודו”. הכרזה על פרודו יכולה להיות חצי ממספר ההכרזה המקורי (למשל בדוגמא הנ”ל אם מישהו הכריז 4 פעמים 5 אז ניתן להכריז אחריו 2 פרודו)
- דוגמא נוספת - שחקן 1 הכריז “שלוש פעמים 6”, שחקן 2 הכריז אחריו “2 פרודו” (חצי מ-3 לאחר עיגול מעלה), ושחקן 3 מכריז “5 פעמים 2” (2 כפול 2 ועוד 1 = 5 פעמים).
- עברו בין הקבוצות, ודאו כי התלמידים משחקים עפ”י חוקי המשחק.

### חלק ד’ – דיון וסיכום בקשו מהתלמידים לאסוף את ערכות המשחק ולשבת במקומם.

- שאלו את התלמידים מה הם למדו היום דרך המשחק?
- שאלו כיצד בא לידי ביטוי יישום סדרי עדיפויות במשחק?
- שאלו כיצד עקרונות המשחק קשורים להחלטות תקציביות ברמה מערכתית, למשל?

### מילון מושגים

**תקציב המדינה:** הכלי המרכזי המשמש את ממשלת ישראל ליישום סדרי העדיפויות שלה ולקביעת רמת ההוצאה הממשלתית. תקציב המדינה מורכב מרשימת סעיפים ותת סעיפים המייצגים פעילות מסוימת. לכל פעילות כזו מקצה המדינה תקציב בחוק תקציב בהיקף הנקבע מדי שנתיים (עד שנת 2009: מדי

## ”כלכלידע”: חינוך פיננסי ערכי לחטיבות ביניים

שנה). התקציב המנוצל בכל אחד מהסעיפים משמש אינדיקציה לביצוע הפעילות לה הוקצה. תקציבי המדינה מחולק לשלושה מרכיבים מרכזיים:

- הוצאה ממשלתית – תקציבים המיועדים להפעלת המנגנון הממשלתי: קיומו של המנגנון עצמו, יישום רגולציה, קיום מערכת המשפט, הוצאות ביטחון ומשטרה, החזר חובות הממשלה ותשלומי ריבית וכדומה.
- תשלומי העברה – תקציבים המועברים לאוכלוסיות נזקקות (ברובם דרך המוסד לביטוח לאומי).
- השקעות הממשלה – השקעות בפיתוח תשתית המיועדת להגדיל את הפעילות הכלכלית של המשק: השקעות בכבישים, נמלי ים, מתקני התפלה וכדומה.